

Nyomozás egy csempészett urartui bronzkincs után

31

A Határtalan Régészet interjúja Dezső Tamással, az ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszékének egyetemi tanárával egy műkincscsempészet révén Magyarországra került urartui bronzkincsről.

Az M5-ös autópálya 71. kilométerszelvényénél 2016. szeptember 29-én a Nemzeti Adó- és Vámhivatal munkatársai egy török rendszámotlájú kamiont állítottak meg. A teherautó átvizsgálása során a vezetőfülkéből végül összesen 101 közel-keleti műtárgy került elő, melyeket a sofőr elmondása szerint Isztambulból Lengyelországba kellett volna szállítania, s a fuvarért cserébe pedig 300 eurót kapott. A lefoglalt, antiknak vélt műtárgyakat a NAV munkatársai a Szépművészeti Múzeum raktárába szállították. A nyomozó hatóság végül az Eötvös Loránd Tudományegyetem három régész oktatóját, Dezső Tamást, Kalla Gábort és Niederreiter Zoltánt kérte fel a lefoglalt anyag megvizsgálására. Az általuk készített szakértői vélemény alapján elmondható, hogy a csempészett áru több, jól elkülöníthető tételt tartalmazott, ezekben helyet kaptak eredeti ókori tárgyak és modern hamisítványok egyaránt.

A Nero-aranyak

A hamisítványok egy része igen gyenge minőségű – az egyik szakértő, Kalla Gábor szavaival „bazári áru” –, a lefoglalt pecséthengerek, kőedények és a Gudea-szobor utánzata azonban kiemelkedő minőséget képvisel, s ezek a tárgyak minden bizonnyal igen borsos áron keltek volna el a feketepiacon. E hamisítványok előképei jól ismert múzeumi tárgyak voltak, és a hitelesség érdekében még ékírásos feliratokat is rájuk véstek, meglehetősen jó minőségben, azonban az ékírás valódi ismerete nélkül. Az eredeti ókori műtárgyak csoportjához sorolható az a 14 darab, egyenként 8 grammos római aranyérme (*aureus*) is, melyek Nero (Kr. u. 54–68) és Vespasianus (Kr. u. 69–79) uralkodása idején készültek. A szállítmány legértékesebb részét azonban egy edényekből, lószerszámokból, harcikocsi-alkatrészekből és fegyverekből álló bronzkincs képezte. Az ókori – Assziriával szomszédos –

A gyűjtemény egy része

Urartu államából származó leletegyüttest végül Dezső Tamás, Niederreiter Zoltán és Bodnár Csaba dolgozta fel, a tárgyak katalógusát 2021-ben publikálták (Tamás Dezső – Zoltán Niederreiter – Csaba Bodnár, *Urartian Bronzes: A Preliminary Report on a Looted Hoard of Urartian Bronzes*. [Antiqua et Orientalia 8 – Assyriologia 11.] Budapest: Eötvös University Press 2021).

Bronzüst bikafejes rátéttel

– A leletegyüttest látva honnan lehetett tudni, hogy a bronzkincs az ókori Urartuból származik, és nem mondjuk a Kr. e. 1. évezred első felének más ókori keleti kultúrájából, Phrügiából, Föníciából vagy éppen Asszíriából?

– A kincslet leglátványosabb darabját képező bronzüst úgynevezett bikafejes rátéttel készült, és Ulf Jantzennek a szamoszi Héra-szentélyből előkerült keleti bronztárgyak alapján készült tipológiájából elég világosan látszik, hogy az üstökre illesztett különböző fogantyúk többé-kevésbé kultúraspecifikusak: a szirént ábrázoló rátéttel rendelkezők Phrügiához, a griffesek Levante térségéhez, a bikafejesek általában Urartuhoz köthetők. Ám a legfőbb érv, hogy a leletegyüttes öt darabján is ékírásos felirat található: a lovak fejdíszének részét képező csengettyűk közül három példányon

is a „Menua tulajdona” felirat, míg a kocsitengely végeit borító két bronzkupakon az „Argisti tulajdona” szöveg olvasható. Menua Kr. e. 810 és 785 között uralkodott Urartuban, Argisti nevű királyból ugyanakkor kettő is volt, egyikőjük a Kr. e. 8. század közepső harmadában, a másikkal a Kr. e. 7. század első felében

uralkodott. Ezek alapján a kincslet darabjai is a Kr. e. 8–7. századra keltezhetők.

– Csupán a tárgyak alapján lehet következtetni a leletek eredeti kontextusára?

– Valószínű a funerális [azaz temetői/temetkezési – a szerk.] kontextus, azaz feltételezhetően egy harcos sírjából származnak a darabok, melyeket eredetileg sírmellékletként helyezhettek el: a bronzedények (a libációhoz [italáldozathoz – a szerk.] használatos phialék [kerámiából vagy fémből készült csészetípus – a szerk.] és a már említett üst a háromlábú állványával) mellett egy sisak, három tegez, lószerszámok és -díszek, illetve harcikocsialkatrészek találhatóak az együttesben, ugyanakkor nincs benne sem páncél, sem fegyverek, sem pedig pajzs.

– Tehát ez egy hiányos együttes?

– Igen, és ennek több oka is lehet. A sír teteje valamikor beszakadhatott – ezt valószínűsíti a bronztárgyak jelentős részén megjelenő vízkő, valamint az is, hogy a tárgyak egy része (például a sisak) összenyomódott –, és elképzelhető, hogy a sír azon része, ahol a hiányzó tárgyak voltak, a törmelék alatt maradt, így a rablásátást végzők nem jutottak hozzá az ott fekvő darabokhoz. Ugyanakkor az is előfordulhat, hogy a fegyverek, a pikkelypáncél és a pajzdudor eredetileg vasból készültek

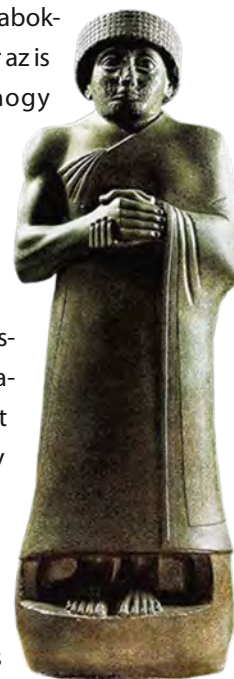
(a teljes megmaradt leletegyüttesben csupán egyetlen vastárgy található, egy erősen korrodálódott zabl). Elképzelhető tehát, hogy a csempészek nem tartották elég értékesnek a nagyon rozsdás vastárgyakat, fel sem szedték vagy eldobták őket, s ezért nem képezik ezek az együttes

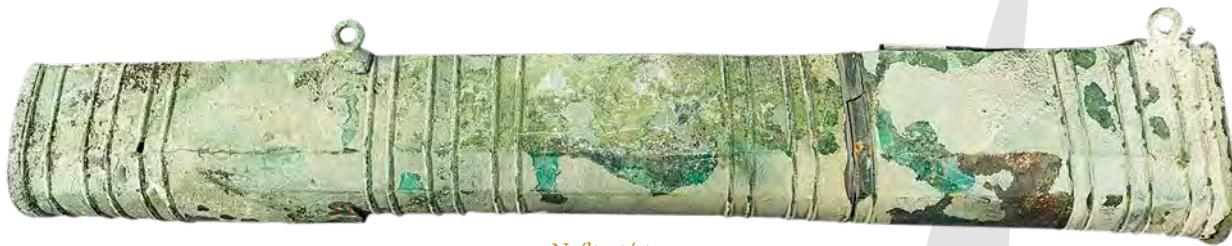
Pecsethenger-hamisítvány

A Gudea-szobor másolata

Gudea eredeti szobra (Louvre, Párizs)

Nyíltartó tegez

részét. És persze az is előfordulhat, hogy a hiányzó tárgyakat egy másik kamionnal szállították, amelyik nem akadt fenn a hatóságok ellenőrzésén.

– *Meg lehet mondani a tárgyak vizsgálata alapján, hogy hol lehetett ez a sír?*

– Az ókori Urartu a mai Törökország, Örményország és Irán egyes területein, a három nagy tó (Van, Szeván és Urmia) közötti és körüli vidéken feküdt. A tárgyakon található lerakódások és vízkő természettudományos vizsgálatával talán közelebbit is tudnánk mondani.

– *Ilyen vizsgálatokra ezek szerint nem került sor?*

– Nem, a leletek kérdéses jogi státuszára tekintettel a tárgyak megtisztítására és a lerakódások vizsgálatára végül nem került sor. A leletek azóta már visszatértek Törökországba.

A török kollégák viszont figyelmünkbe ajánlották a Doğubayazıt városában működő Ahmet Köroğlu Gyűjteményben található urartui bronzkincset, melynek darabjai mintha kiegészítenék a Magyarországon lefoglalt együttest. Azok a bronzok valószínűleg Patmoszból származnak (a helyszín a Van-tótól északra található, Törökország Ağrı nevű tartományában). De természetesen semmi bizonyos nem mondható ezzel kapcsolatban.

– *Mennyire számít jelentősnek a kamionból előkerült urartui bronzkincs?*

– A leletegyüttes több szempontból is igen jelentős. Egyrészt olyan kiemelkedő minőségű darabokat is tartalmaz, mint a fent említett bronzüst a hozzátartozó tripod-

dal (azaz háromlábú állvánnyal). Az épségben fennmaradt urartui bronzüstök pedig meglehetősen szűk csoportot alkotnak, ehhez hasonlóból mindössze hat példányt ismerünk. Másrészt a kiemelkedő urartui bronztárgyak jelentős része a nagy görög templomok (szamoszi Héraion, Delphoi, Ida-hegy, Dódóna) kincstáraiból került elő, és a darabok még az ókorban fogadalmi ajándékként kerültek oda, tehát eredeti tárgyi és kulturális kontextusuktól megfosztva maradtak ránk.

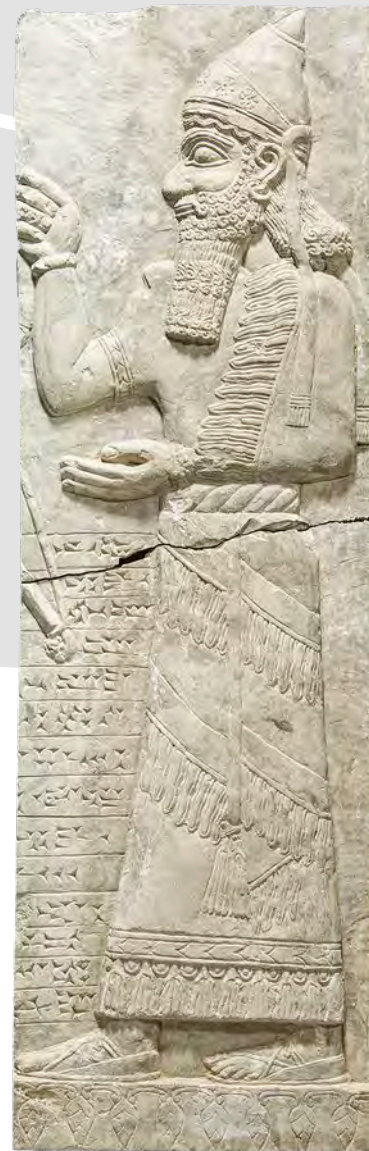
Ha szakember tárta volna fel e törökországi sírt (vagy sírokat) akkor esély lett volna arra, hogy végre e tárgyak eredeti kontextusát is megfigyelhessük, ez a rablásátás és az illegális műkincskereskedelem miatt most megint csak megghiúsult, de hátha egyszer szerencséje lesz majd a régészet-tudományak is, és sikerül egy hasonló leletekből álló sír-együttest hiteles ásatás során, jól dokumentált módon is feltárni...

Ló fejűcsészéhez tartozó csemettyű

Üsttartó tripod (háromlábú állvány)

Palotadombormű-hamisítvány

